

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Agnes Dei

En een uit de oudsten zeide tot mij: Ween niet; zie, de leeuw... En ik zag een lam... Openbaring 5:5-6

Waarom weént Johannes toch? Johannes staat te huilen als een kind. Maar waarom? Begrijpt ú het?

Johannes zit in ballingschap op het eiland Patmos. Het is zondagmorgen en Johannes droomt.

Hij ziet in de rechterhand van God een boekrol, beschreven van binnen en van buiten. God houdt het geschiedenisboek der mensheid in zijn hand. De "Memoires" van Churchill over de tweede wereldoorlog, "Dispereert niet" van de beide Algra's, "De feitelijke toedracht" van dominee Janssen, en úw levensroman.

Dát ziet Johannes daar in de rechterhand van God: "alles wat na dezen geschieden moet" (4:1). Het boek van de toekomst, en elk hoekje is volgeschreven.

Maar waarom huil je dan toch, Johannes? Kijk dan! Dat zie je toch? God houdt de toekomst in zijn hand. Jóúw toekomst Johannes en de toekomst van je kinderen, van de kerk, van de wereld? Is dat geen ontzaggelijke troost, dat God onze toekomst stevig in zijn handen houdt?

Dat zie je toch, Johannes? Nu, waarom huil je dan nog?

Ja, ja — zegt Johannes — u bedoelt het wel goed. Alleen maar, dat zie ik niet! Ik zie niet een boek, dat veilig en stevig in Gods handen ligt. Ik zie een boek, dat op Gods hand ligt. Op Gods rechterhand, ziet u wel? Dat betekent: God biedt mij dat boek aan. Hij houdt het me voor. Hij duwt het me onder de neus, en Hij zegt: "Aanpakken dat boek, en kijken! Aan wie mag Ik het aanbieden: aan ú, of aan ú?"

En ik hoor een engel — zo gaat Johannes verder — die met luider stem uitroept: "Wie is waardig de boekrol te openen en haar zegels te verbreken? Wie mag dat boek open maken, wie?"

En wat merk ik dan? Dan merk ik tot mijn grote schrik, dat er niemand komt opdagen. Niemand kan dat boek open maken. Het boek van de toekomst blijft dicht.

Och, Johannes, is dat nu zo erg? Alles weten maakt niet gelukkig. Man, je zou er gek van worden als je alles van te voren wist. Je zou geen leven meer hebben.

Bovendien, Johannes, het klópt niet wat je ons vertelt. Je maakt een logische fóút, een denkfout in je verhaal. Immers, de engel vraagt: "Wie is wáárdig de boekrol te openen? Wie mag het? Maar jij vertelt: "Niemand was in stáát de boekrol te openen. Niemand kón het!" Kijk, dat is natuurlijk geen antwoord, Johannes. Vers drie is geen antwoord op vers twee.

Toch wèl — zegt Johannes. Want dat bedoél ik nu juist!

Je mag een auto besturen, als je het kunt.

Daarom moet je eerst examen afleggen: om te bewijzen, dat je rijden kunt. En daarna krijg je een papier: om te bewijzen, dat je rijden mag. Je mag het, als je 't kunt.

Je mag de boekrol uit Gods hand aanpakken en open maken, als je het kunt. Maar dát is nu juist het verschrikkelijke: er is niemand op de hele wereld, die het kan. Niemand kan het, en daarom mag niemand het ook.

Ben je dan nieuwsgierig, Johannes? Wil je graag weten, wat er in die boekrol staat?

Welnee — zegt Johannes — dat weet ik allang. Dat heeft de Here Jezus toch al tegen me gezegd? In die boekrol staat "alles wat na dezen geschieden moet".

En wat dacht u? Ik ken mijn bijbel wel! Ik weet toch zeker wat er in Ezechiël staat. Ezechiël kreeg ook zo'n boekrol van God. En daarop waren klaagliederen geschreven, gezocht en gejammer (Ezechiël 2:10).

Ik zie het allang — zegt Johannes — het is datzelfde boek weer. Dat boek vol klaagliederen, gezocht en gejammer. Bijzonderheden weet ik nog niet, maar in grote lijnen weet ik allang wat erin staat. Duizenden jaren ellende, twist en oorlog op elke bladzijde van het geschiedenisboek. Conflicten in de kerk, verdachtmaking, vervolging en brandstapels. Misère in het mensenleven: je wuift je kinderen vrolijk uit als ze naar school gaan, en een half uur later liggen ze dood bij je in huis.

Ik weet het allang, wat er in dat boek staat. Ik ben er echt niet nieuwsgierig naar. Maar: ik kan dat boek niet zien! En niemand kan het zien: geen engel, geen mens, geen dode, geen dier. Het is niet om áán te zien.

Kunt ú "Theater in Dachau" met droge ogen lezen? Kunt u een film over de concentratiekampen in China zien?

Welnu, nog veel verschrikkelijker is dat boek van de toekomst der mensheid. Daar staat ál het lijden in van héél ons menselijk geslacht. Van Nero tot Stalin, van Dsjengis Khan tot Mao Tse-Tung. Klaagliederen, gezocht en gejammer.

Ik kan het niet zien, zegt Johannes. En Ezechiël kon het niet zien: hij is er zeven dagen doodziek van geweest. En niemand van ons kan het zien. Het is niet om áán te zien.

O zeker, de mensen hebben 't wel geprobeerd! Boeddha heeft het geprobeerd. En Marx heeft het geprobeerd. Troubadours vertellen hun sagen. Filosofen ontwerpen hun stelsels. Sociologen houden hun enquêtes. Politici, psychologen, dichters, schilders, geestelijken en leken — allemaal proberen ze de boekrol aan te pakken en open te maken.

Maar allemaal branden ze hun vingers aan dat boek. Niemand vindt de oplossing van het grote wereldraadsel. Er is niemand, die de steen der wijzen ontdekt. We kunnen dat boek niet zien. En daarom mógen we het ook niet. Niemand van ons.

Kijk — zegt Johannes — en dáárom ben ik nu zo verdrietig. Dáárom sta ik hier te huilen als een kind. Als ik die zée van ellende zie, en er is niemand die die zee kan droogleggen. Begrijpt u het nú?

Ja, Johannes, nú begrijpen we, waarom je zo verdrietig bent. Nu sta je vlak bij ons. Het is onze zaak waar je om weent. Mijn zaak, mijn leven, mijn vraag, mijn waarom, en het grote waarom van heel deze waanzinnige wereld. Nu huilen we met je mee, Johannes. Nu wenen wij ook.

En dan geeft God antwoord. Een heel merkwaardig antwoord. Want dan stuurt God een óuderling naar Johannes toe. Johannes krijgt ouderlingenbezoek.

Dat is nu de manier, waarop God ons antwoord geeft. Hij stuurt een ouderling op ons af. Weet u wel: zo'n heel gewoon mannetje, een verzekeringsagent, een boekhandelaar, een boer, een timmerman. Zo helemaal niets bijzonders. Gewoon een mede-broeder van ons.

En die ouderling zegt tegen ons: "Huil maar niet, want kijk! — dat had u misschien nog niet gezien, misschien bent u teveel met uzelf bezig geweest — want kijk: daar hebt u de Here Jezus!"

Dat is nu het werk, de opdracht van een ouderling: op de Here Jezus wijzen!

"Ween niet" — zegt die ouderling tegen Johannes — "zie, de leeuw uit de stam Juda heeft overwonnen om de boekrol en haar zeven zegels te openen."

De léeuw, dat wil zeggen: Hij kán het! Hij heeft voor ons gevochten als een leeuw. Hij is naar de film over alle nood der ganse mensheid blijven kijken, ook toen Boeddha wegliep, ook toen Marx het opgaf, ook toen ik het allang niet meer kon zien. Hij is blijven kijken. helemaal alleen, tot het bittere einde toe. Hij, de Here Jezus, de leeuw uit de stam Juda.

Hij kán het, en daarom mag Hij het ook!

En als Johannes opkijkt, ziet hij dan een leeuw? Nee, dan ziet Johannes een lam. Een lam, dat staat als geslacht. Een lam met een bloedrode snee in zijn hals. Want de ere Jezus vócht voor ons als een leeuw, maar Hij lééd voor ons als een lam. En nu stáát dat lam. Onze Here Jezus is er dóór gekomen, door de dood heen, het leven in.

Zo wordt Johannes wakker uit zijn droom. En wat zie je nu, Johannes? Wat zie je op Patmos en in Klein-Azië en in heel het Romeinse Rijk?

Wat ik zie? — zegt Johannes. Ik zie, dat ik een oude man ben en dat ik een beetje kortademig word. Ik zie, dat ik vervolgd word ter wille van het evangelie en dat ik daarom verbannen ben naar dit eenzame eiland. En ik weet, dat daar achter de einder door miljoenen mensen gestreden en geleden wordt. Achter de zee van water weet ik een zee van ellende. En als ik eraan denk, dan wellen de tranen weer op in m'n ogen.

Wat krijgen we nu, Johannes? Huil je nu weer, huil je nu nog?

Ja, ja, natuurlijk huil ik nog — zegt Jo-

hannes. Wat dacht u wel: een christen heeft óók verdriet! Maar nu zie ik dwars door mijn tranen heen: het lam met die bloedrode snee in zijn hals. Nu weet ik, dat de Here Jezus mijn benauwdheid en mijn eenzaamheid, de angst, de dood, de zonde en heel de ellende van deze waanzinnige wereld in zich opgezogen heeft.

Kijk maar: ik word een oude man en ik krijg het benauwd. En als u straks om mijn sterfbed staat en als u ziet hoe ik lig te hijgen naar adem, dan zegt u misschien wel: "Ik krijg het er benáúwd van!" Maar dan weet ik, dat de Here Jézus het er benauwd van gekregen heeft. Niet maar om zo te zeggen, maar ècht benauwd. Kijk maar, Hij heeft die rode snee nog in zijn hals. Hij heeft het benauwd gehad voor mij.

Mijn eenzaamheid is door zijn hart gegaan. Mijn miskenning heeft Hij op zich geladen. Mijn angst heeft Hij doorleden. Hij is de dood ingegaan, voor mij. En daarom is de dood voor mij de dóód niet meer, maar een doorgang naar het eeuwige leven. Kijk maar: het lam stáát als geslacht!

Zijn alle kwesties nu opgelost? Heb ik nu een antwoord op alle waaroms?

Néé, néé...

Ik moet er niet aan denken, dat ons kind onder een auto komt, dat de brandstapels weer gaan roken in ons land, dat het oorlog

wordt. Maar als het gebeurt, dan houdt zijn hand mij vast. En zijn hand is een doorbóorde hand.

Want één ding weet ik nu wèl: het heeft de Here Jezus veel meer pijn gedaan dan mij. Ik vind het erg voor mezelf, voor de omstanders, voor de wereld. Maar het is voor de Here Jézus veel erger geweest.

Wat dacht u: het is voor God veel erger dan voor ons, dat zijn prachtige schepping zó kreunt onder de last van onze zonde. En dat de króón op zijn werk, de mens, zó toetakeld wordt door ziekte en dood. In al onze benauwdheden is God ook benauwd.

En nu zeggen we het Johannes na: "Als ik dan zó'n God heb, en als dát dan mijn Heiland is, dan kunnen de mensen het nog veel raarder versieren dan ze 't vandaag al doen, dan kunnen ze me nog veel meer vertellen van God, en dan begrijp ik ook nog lang niet alles in m'n leven — maar als ik dan zó'n God heb, en als de Here Jezus dát allemaal voor me over heeft gehad, dan geef ik aan die God mijn vertrouwen, en dan blijf ik op U, mijn Heiland, altijd hopen!

Ja, ja, natuurlijk ben ik nog verdrietig. Maar nu zie ik dwars door mijn tranen heen: de Here Jézus, het lam. Hij heeft de rode snee nog in zijn hals!"

Buitenpost.

J. H. Veefkind

Máár, zo zegt men dan, dat geldt van de ceremoniële wet en de burgerlijke wet, maar niet van de zedelijke wet. Daartegenover stel ik dat de Schrift heel deze onderscheiding niet kent, maar altijd spreekt van de Wet als één ondeelbaar geheel. Als Paulus spreekt over de Wet heeft hij het over de héle Wet die de HEERE op Horeb gaf, met inbegrip van de 10 geboden. Men mag deze 10 geboden nooit losmaken uit het geheel. En die héle Wet is nog van kracht of die hele Wet heeft afgedaan. Het laatste is het geval.

Nu de drie punten.

A) God heeft de Wet niet aan de volkeren, maar aan het volk Israël gegeven.

1. Dat blijkt reeds uit de inleiding op de 10 geboden: „Ik ben de HEERE uw God, die u uit het land Egypte, uit het diensthuis geleid heb.”

2. Israël heeft het ook zo ervaren: de Wet was een bijzonder geschenk voor Israël. Denk aan Psalm 147: 19 en 20,

„Hij heeft Jakob zijn woorden bekend gemaakt, Israël zijn inzettingen en verordeningen. Aldus heeft Hij aan geen enkel volk gedaan en zijn verordeningen kennen zij niet.”

3. In Nehemia 9 : 14 prijst Nehemia de bijzondere voorrechten van Israël. De Here heeft een verbond gesloten met Abraham, Israël uit Egypte verlost en dan komt het: „Ook hebt gij hen uw heilige sabbat doen kennen en hun geboden, inzettingen en een wet gegeven door de dienst van uw knecht Mozes.”

4. De apostel zegt in Romeinen 2 van de heidenen dat zij ZONDER DE WET gezondigd hebben en de Joden ONDER de Wet, en dat de heidenen de Wet niet hebben. 2 : 12, 14. Het voorrecht van de Jood is juist dat hún de woorden Gods zijn toevertrouwd.

In Romeinen 9 hetzelfde. In vers 4 zegt de apostel van de Israëlieten: „hunner is de aanneming tot zonen en de heerlijkheid en de verbonden en de WETGEVING, en de erediensdienst en de beloften.”

5. Van de heidenen zegt de apostel in Rom. 2 : 12 dat zij zonder de Wet gezondigd hebben en zonder de Wet veroordeeld zullen worden. M.a.w. De heidenen zullen niet veroordeeld worden omdat zij de Tien geboden niet hebben gehouden, maar omdat zij zich niet hebben gehouden aan wat hun uit andere hoofde van Gods wil bekend was.

REEDS hier blijkt afdoende dat de Wet Gods nooit een universele Wet was, voor alle mensen, maar alleen voor Israël.

B. De Wet is ook niet de ontvouwing van Gods wil voor alle tijden.

1. Zij was er niet voor de wetgeving op Horeb. In Rom. 4 : 13 zegt de apostel dat Abraham de belofte had NIET door de Wet. Die was er nog niet.

2. En in Galaten 3 zegt de apostel nadrukkelijk dat de beloften aan Abraham en aan zijn zaad geschied zijn, en dat DE WET pas vierhonderd en dertig jaren later is gekomen, vs. 17.

3. Die Wet, die eerst 430 jaar ná Abraham kwam is ook opgehouden toen Christus kwam. De Wet, zo zegt de apostel is bij de belofte gevoegd TOTDAT het zaad zou gekomen zijn, waarop de belofte sloeg. Gal. 3 : 19.

4. In dezelfde brief zegt de apostel, dat die Wet onze tuchtmeester is gewéést tot Christus. Nu echter het geloof gekomen is zijn wij NIET MEER ONDER DE TUCHT-MEESTER. Gal. 3 : 23-29.

5. In de brief aan Efeze zegt de apostel dat Christus de Wet der geboden, in inzettingen bestaande, heeft weggebroken, de scheidsmuur tussen Joden en heidenen. 2 : 11-18. Christus heeft de heidenen, die zonder Wet waren, niet onder de Wet gebracht, maar de Wet weggedaan.

6. In Romeinen 4 : 21 zegt Paulus dat de verlossende gerechtigheid Gods thans is geopenbaard zónder de Wet.

7. In 2 Corinthen 3 zegt de apostel dat de Wet behoort tot de vergankelijke dingen. Zij moest verdwijnen. Vs. 7. En dat dat niet maar sloeg op de z.g.n. ceremoniële en burgerlijke Wet, maar ook op de TIEN GEBODEN blijkt uit vers 7a waar de apostel duidelijk spreekt over de bediening „die in stenen tafelen gegraveerd was”.

8. En om niet meer te noemen: Johannes zegt in het evangelie: Want de Wet is door Mo-

Van de overheid en de wet Gods

II.

7. De Wet Gods voor het burgerlijke leven.

In dat politiek beleid hebben we allen van doen met de Wet Gods. En wel met de wil Gods in het burgerlijke leven. De vraag is: **Wat wil God?** Wat wil God in deze door de zonde gebroken en geteisterde wereld van ons als zijn kinderen? En dan — want daarover gaat het hier — wat is de wil van God? De wil van God niet voor de verhouding van man en vrouw, van ouders en kinderen, van een leraar en zijn leerlingen, maar de wil Gods voor het burgerlijke leven van overheid en onderdanen?

Reeds in de eerste gevallen is de zaak minder eenvoudig dan ze lijkt. God heeft ons zijn wil geopenbaard in zijn Woord. Maar dat betekent niet dat de HEERE ons in de Schrift kant en klaar een aantal gedragsregels gegeven heeft. De Schrift leert ons wel dat man en vrouw elkander moeten liefhebben, maar of een man nadat zijn vrouw pas een nieuwe mantel gekocht heeft ook de portemonnaie moet opentrekken voor een nieuw mantelpak is een vraag waarop apostelen en profeten geen antwoord geven. Dat is een vraag waarop de liefde in die bepaalde situatie een antwoord moet zoeken. Waarin we moeten leren te beproeven wat de goede en welbehagelijke wil van God is. Men kan als christen een fevent tegenstander zijn van kansspel, dansen, televisie, de bioscoop en voor zichzelf helemaal geen moeite hebben met de vraag of men meedoet in de staatsloterij, de toto, de roulette, de dans, de T.V. in huis haalt of een bioscoopje pikt, maar het is een andere vraag wat men moet doen als gemeenteraadslid, als lid van de kamer, als minister, wanneer het gaat om het bepalen van de openbare orde en het handhaven dezer bepalingen. Van Staatkundig Gereformeerde kant heeft men nu al bijna 40 jaar geroepen: Gods Woord!, maar als men nu eens gaat informeren wat Gods Woord nu konkreet eist dan wordt men er niet zoveel wijzer van.

8. De wil van God voor het burgerlijke leven en de Tien Woorden.

Met betrekking tot de hier rijzende vragen komt dan doorgaans aan de orde de Wet van God. Die heeft er natuurlijk wel wat mee te maken. Men zegt dan: de overheid is geroepen de Wet Gods te handhaven. Vraagt men dan nader wat men onder de Wet Gods verstaat dan komt soms het antwoord: de Wet der tien geboden.

We dienen dit punt nader te bezien.

De overheid zou moeten handhaven de Wet van God.

Daarvan zegt artikel 4 van de Richtlijnen van het G.P.V.:

„TENEINDE het volk te beschermen, dienen de overheden orde en wet te handhaven, waarbij voorkomen dient te worden dat zij met te grote gestrengheid of met willekeur zullen heersen. Daarom is het noodzakelijk dat zij als dienaressen Gods normen stellen en recht verordenen naar de Wet van de Heilige Schrift, en de wijsheid, die deze leert.”

En in artikel 6 wordt daarover opgemerkt:

„IN DE GRONDWET moet worden vastgelegd dat de overheid door haar beleid en wetgeving UITVOERING GEEFT AAN DE UNIVERSELE WET GODS, waarvan iedere onderdaan vrij kennis kan nemen, die uiteengelegd is in de TIEN GEBODEN en waarvan de samenvatting is gegeven door Christus in het gebod der liefde tot God en de naaste.”

Het ligt niet in de lijn van mijn onderwerp deze beide artikelen in hun geheel te ontleiden en te bespreken. Ik beperk mij tot één enkel punt: die 'UNIVERSELE' Wet van God.

De eerste opmerking, die ik zou willen maken is deze: Er wordt in deze Richtlijnen nimmer gesproken van de Wet des HEEREN, maar altijd van de Wet van God.

Het komt mij voor dat dit geen toeval is. De naam van Jahwe, de HEERE, de God des verbonds is vermeden. Dat is blijkbaar een Naam, waarmee men politiek niet opereren kan. Ligen hier toch weer op andere wijze constructies als die van dr. A. Kuyper, die op het 'terrein der particuliere genade' sprak van de God en Vader van onze Here Jezus Christus, maar op het 'gebied van de gemene gratie' van God Almachtig? *)

Dat hangt weer samen met het andere.

De TIEN GEBODEN worden hier genoemd de universele Wet van God. Dat moet wel betekenen dat de Tien Geboden geboden zijn, bestemd voor alle mensen, in alle tijden en aan alle plaatsen.

Dat is onjuist.

Want de wet is

A) niet aan de volkeren, maar alleen aan het volk Israël gegeven;

B) de Wet was er niet vóór Horeb en ze heeft afgedaan met de komst van Christus;

C) zij was onlosmakelijk verbonden met het verbond der genade en het bloed der verzoening.

Voordat we daar nader in gaan nog dit: onder ons stemt ieder toe dat de Wet als geheel met de komst van Christus heeft afgedaan.

zes gegeven, de genade en de Waarheid zijn door Jezus Christus geworden. M.a.w. wij zijn niet meer onder de Wet, maar onder de genade en de Waarheid van Christus. Zie ook Rom. 6 : 14, 15.

Zagen we, dat de Wet, ook die der 10 geboden, niet voor alle mensen bestemd was, maar alleen voor Israël, thans hebben we ook aangetoond, dat de Wet niet voor alle tijden bestemd is, doch slechts van Horeb tot de uitstorting van de Heilige Geest. De bediening der stenen tafelen duurde van Horeb tot Golgotha.

En nu ten derde:

C) De HEERE heeft aan Israël de Wet maar niet gegeven als een verzameling wetsartikelen, die ze nu maar moesten doen; zonder meer. Néén! De HEERE maakte met Israël éérs het verbond van zijn genade, éérs heeft Hij dat volk aan de Sinaï besprengd met het bloed der verzoening, eerst dat volk genadig gegeven: de beloften, de aanneming tot kinderen, de eeredienst, zijn GENADE en daarna de Wet om als Gods genadig aangenomen en verzoend volk daarnaar te leven. En wie die Wet, met inbegrip van de Tien Geboden, van die beloften en dat bloed der verzoening losmaakt, die snijdt er het hart uit, die heeft de 10 geboden VERMOORD. Zij heten trouwens: De tien woorden des verbonds.

De Wet zonder de genade is een tyran, een gesel, terwijl de Here in het verbond van zijn genade de Wet, ook de 10 geboden, gegeven heeft als een liefelijke thora, een vriendelijke en vaderlijke onderwijzing.

En nu zeg ik voor de derde keer: de Wet is nooit een UNIVERSELE WET geweest: ze is de wet geweest in het verbond der genade, voor het verbondsvolk om als het volk des HEEREN te leven.

Thans keer ik tot het begin terug. En stel een drietal vragen:

ad A. Indien God de Wet alleen aan Israël en niet aan de volkeren gegeven heeft, mag dan geëist worden dat heden de overheden der volkeren uitvoering geven aan de Wet van God, de nederlandse overheid aan de Tien Geboden?

ad B. Als wij, gelovigen in Christus, zelf niet meer onder de Wet zijn, mogen wij dan ons volk onder de Wet brengen via het beleid en de wetgeving der overheden?

ad C. Als de Wet Gods, ook die der Tien Geboden, onlosmakelijk ingebed was in het verbond der genade, mag dan de overheid een volk dat als volk niet of niet meer tot dat genadeverbond behoort onder die Wet brengen, aan die Wet uitvoering geven in haar beleid en wetgeving?

Ik meen deze vragen ontkennend te moeten beantwoorden.

9. Tegenwerping.

Nu voorzie ik een TEGENWERPING.

N.l. deze:

als de Wet alleen voor Israël was en niet voor de volkeren;

als de Wet slechts voor een tijd was van Horeb tot Golgotha;

als de Wet slechts voor Israël en van Horeb tot Golgotha was als Wet van het verbond der genade,

LEVEN WIJ ALS CHRISTENEN DAN na Christus in de tijd der wetteloosheid?

Het kan u bekend zijn dat men de conclusie reeds heeft getrokken. Iemand heeft reeds geschreven en dat ook op vriendelijk verzoek niet teruggenomen, dat op het standpunt van ds Visee — maar het is mijn standpunt niet, het is de leer van Christus en de apostelen! — de overtreding van al de tien geboden geoorloofd is.

Het verwijt is niet nieuw.

Toen de apostel Paulus leerde, dat we niet meer onder de Wet, maar onder de genade zijn waren er ook mensen, die zeiden: dan kun je er ook wel op los leven!

Daar heeft de apostel op geantwoord. Maar hij heeft niet gezegd. U staat nog wèl onder de Wet althans onder de zedelijke wet! Paulus heeft gezegd: Ge zijt niet onder de Wet. Maar omdat ge onder de genade zijt, daarom zijt ge van de zonde vrijgemaakt en dienstbaar gemaakt aan God. Vrij van de Wet van Horeb, maar niet van het gebod van Christus. Rom. 6 : 15-23.

Of zoals hij het zegt in 1 Cor. 9 : 20: Persoonlijk sta ik niet onder de Wet, niet onder de Wet van Horeb..., maar ik ben niet wetteloos want ik sta onder het bevel van God en onder het bevel van Christus.

10. CHRISTUS IS ONZE WET

Christus is onze Wet!

Christus heeft ons een nieuw gebod gegeven: God en de naaste liefhebben! En de Here Jezus heeft ons dat gebod ook voorgeleefd. Dat bedoelt Paulus als hij zegt: Voor mij is het leven... niet de Wet... maar Christus! Phil 1 : 21.

Weest mijne navolgers, broeders, gelijk ook ik van Christus. 1 Cor. 4 : 16; 1 Cor. 11 : 1. Leef als Christus in de liefde.

AANVAARDT elkander gelijk ook Christus ons aanvaardt heeft. Rom. 15 : 7.

VERGEEFT elkander gelijk ook Christus u vergeven heeft. Col. 3 : 13.

Gij mannen hebt uw eigen vrouwen lief gelijk Christus de gemeente liefgehad heeft en heeft zich voor haar overgegeven. Ef. 5.

En Petrus zegt: als ge lijden moet, doet dat, „daar ook Christus voor u geleden heeft en u een voorbeeld heeft nagelaten, opdat gij in zijn voetstappen zoudt wandelen”. 1 Petr. 2 : 21, Die als hij...

De Wet van Horeb is voorbij. Maar Christus en de apostelen hebben ons niet in de mist gelaten en hoe wij wandelen moeten. De navolging van de Wet van Mozes was heerlijk, maar volgens 2 Cor. 3 de navolging van Christus zoveel heerlijker, dat de eerste heerlijkheid als niets is.

En als wij daarom spreken van 'de overheid en de Wet Gods' en daarbij wijzen op de Tien Geboden, dan zijn we achtergebleven bij onze God. Hij is van Sinaï voortgeschreden tot Golgotha. En daarom mogen wij de kerk niet terugbrengen naar Sinaï, en nog veel minder deze Wet in het overheidsbeleid ten uitvoer brengen voor het nederlandse volk.

Sinaï past niet meer.

Daarbij wil ik er ook nog op wijzen dat de Wet van Sinaï voor deze tijd zelfs voor het staatsbeleid niet meer past.

Wat het vierde gebod betreft: we hebben niet meer van doen met de Israëlitische sabbat, maar met de christelijke zondag.

Wat het zevende gebod aangaat: dat gebod verbiedt wel echtbreuk en overspel, maar niet het hebben van meer dan één vrouw, niet de bigamie en de polygamie. Hetgeen duidelijk blijkt uit de kleine en uit de grote context. De nederlandse wet verbiedt en straft de bigamie. De nederlandse wetgeving is OP DIT PUNT verder dan Horeb, christelijker. En daar blijkt dat de invloed van Gods Woord op onze wetgeving groter is dan we soms denken.

En zou de overheid uitvoering willen geven aan het eerste gebod: „Geen andere goden voor Gods aangezicht!” dan zou dat betekenen dat de mohammedaanse moskee in Den Haag wordt gesloten, de samenkomsten van de Soefibeweging in Katwijk's duinen worden verboden, dat de propaganda van Jehova's getuigen wordt lamgelegd.

Het is mij niet onbekend dat in de Richtlijnen van het G.P.V. in artikel 5 de grondwettelijke gewaarborgde vrijheid van godsdienst door de overheden worden beleden.

Maar daar stel ik uitdrukkelijk tegenover dat de Wet van Horeb en ook de Tien Geboden déze godsdienstvrijheid niet kennen. De wet eist uitroeiing van de valse godsdienst, stelt op afgederij de doodstraf. Dat eist het G.P.V. program niet. Gelukkig niet. Maar daarmee heeft het zijn eigen artikelen in feite verloochend.

Voorts: als de in de Tien Geboden uiteengelegde, z.g.n Universele, Wet van God UNIVERSEEL is dan zijn ook de sancties UNIVERSEEL, de strafbepalingen. In Exodus 31 : 12-17 wordt gesteld, dat werken op de sabbat met de dood moet bestraffen. In Leviticus 20 : 13 lezen we dat iemand die gemeenschap heeft met iemand van het mannelijk geslacht moet worden gedood en weliswaar niet alleen hij, maar ook de ander, event. zijn slachtoffer moet worden gedood. In Leviticus 20 : 10 wordt gezegd dat in geval van echtbreuk beide partijen moeten worden gedood.

Als de Wet UNIVERSEEL is, dan is de hèle Wet universeel. Dan moet men niet alleen de geboden en verboden, maar ook de strafbepalingen universeel achten en ook thans in Nederland ten uitvoer leggen.

Er zal wel niemand wezen, die daarvoor pleit. Maar daarom ligt mijn bezwaar tegen heel dit spreken over de UNIVERSELE Wet Gods ook hier:

1e. dat men in feite de Wet der tien geboden losmaakt uit het grote verband van de gehele Schriftopenbaring;

(Zie verder onder kolom 3)

TE BERDE

De toestand in de Roomse kerk is verwarrend, ketterijen komen en gaan.

Dat er ketterijen komen zien we in de hier en daar opkomende bestrijding van het dogma "geboren uit de maagd Maria" in roomse persorganen. Dat er ketterijen gaan zien we in de aarzelende en schoorvoetende houding van Rome ten aanzien van de ongehuwde staat van de geestelijke. De vernieuwingen in Rome zijn niet alle winst.

Niet lang geleden hebben de r.k. bisschoppen van Nederland gewaarschuwd tegen de hand over hand toenemende vrijzinnigheid in de Roomse kerk. Zij hebben dat gedaan door een aantal aloude geloofswaarheden voor eeuwig "vast en bondig" te verklaren zoals: Jezus Christus, God uit God, is om ons heil mens geworden; Hij is zonder toedoen van een man geboren uit de maagd Maria", enz. Om de huidige moeilijkheden van de roomsen goed te begrijpen, moeten we er op letten dat de r.k. kerk indertijd op het concilie van Trente de H. Schrift en de traditie als gelijkwaardige bronnen voor het geloof aanvaard hebben. Gelijkwaardige bronnen d.w.z. de H. Schrift stond niet boven de traditie. Aantasting van het ene was net zo goed een ketterij als aantasting van het andere. Nu vier honderd jaar na dat concilie beleven we dat verschillende roomsen, leerstukken, gegrond op de traditie dus voor ons zogenaamde geloofswaarheden, niet meer aanvaardden. Maar hier blijft het niet bij en dat is niet verwonderlijk. Immers Rome heeft zijn "beminde gelovigen" nooit het verschil bijgebracht tussen de traditie en de H. Schrift, tussen de zandhoop waarop slecht bouwen is en de steenrots. Het gevolg van dit niet-onderscheiden is dat ook Schriftuurlijke geloofswaarheden over boord worden gesmeten en dat is erg.

Wat heeft dit ons te zeggen? Staan wij rustig als toeschouwer naar dit roomse spektakel te kijken? Inderdaad, U hebt gelijk, wij hebben geen traditie als bron van het geloof, tenminste... niet officieel. Wij hebben geen heiligen, tenminste... niet officieel. Maar hebben we geen gereformeerde gewoonten, zeden en denk-beelden? Het is erg dat ouderen van ons heengaan naar een andere kerk vanwege — naar zij zeggen — in onze kerk heersende denkbeelden. Erger, veel erger is het van jongeren te moeten horen dat zij volkomen met het geloof gebroken hebben toen zij de voosheid van een aantal vrijgemaakte denk-beelden onderkenden. Want laat ons eerlijk zijn, wij meten vaak onze "broeders" en onze "zusters" naar deze gereformeerde zeden en denk-beelden.

Westerhuis

P.S. Kan het zijn dat U, lezer(es) bij het lezen van de laatste zinnen gedacht hebt aan broeder X en zuster Y en niet aan Uzelf?

(Vervolg van kolom 2)

- 2e. uit het kleinere verband van heel de mozaïsche Wet;
- 3e. van de op de overtreding der Wet gestelde strafbepalingen;
- 4e. van het verbond der genade: Ik ben de HEERE uw God.

Wat men dan overhoudt IS niet meer de Wet van God, de Wet des HEEREN, die haar plaats had in de ark des verbonds. Wat er overblijft zijn een aantal harde gedragsregels.

Ik kom tot het einde.

Heel dat probleem van 'de overheid en de Wet Gods' is onjuist gesteld. Want na Christus' komst in de wereld moet de vraag luiden: „Overheid en volk, en de gerechtigheid van het Koninkrijk der hemelen”. Zo u wilt: „De navolging van Christus in de staatkunde en de politiek.

Wanneer ik de zaak zo stel houdt dat critiek in op de bepaalde punten van de Richtlijnen van het G.P.V., maar ook op het program van de S.G.P. en op Kuypers Gemene Gratie gedachten t.a.v. het politieke en staatkundige leven. En daarmee sta ik helemaal tegenover elke politieke partij, die politiek wil bedrijven zonder Gods Woord.

Daarmee sta ik dus niet tegenover de duidelijke intenties van mijn broeders o.a. in het G.P.V. Integendeel: zij maken terecht bittere ernst met de vraag van het christen zijn in het burgerlijke leven, met de vraag van de politiek en de Bijbel. Zij hebben daartoe gepoogd een weg te wijzen in hun Richtlijnen. Ik deed een poging hùn en òns een weg te wijzen, die nog uitnemender is.

Daarbij ben ik er mij goed van bewust dat ik niet meer heb gedaan dan het bepalen van het uitgangspunt en het aangeven van een richting.

Maar dat is in elk geval bepalend voor de route.

Hier zal het gesprek moeten beginnen.

Daarvoor leverde ik een bijdrage. Misschien deed ik niet meer dan het kuiken dat na een broedtijd van 21 dagen begint te pikken tegen de binnenkant van het ei. Een minimaal gebeuren. Maar als de snavel van het beestje hard genoeg en de weerstand van de dop niet al te groot is dan breekt straks de schaal en een nieuw leven begint.

G. Visee.

²⁾ Het was de t.v. uitzending op maandag 23 mei.

³⁾ We verwijzen reeds hier naar enkele nog komende artikelen over: „Prof. P. J. Oud over Grondwet en geloofsbelijdenis”. Over het laatste thema schreef deze hoogleraar een instructief opstel in Elseviers Weekblad.

In de toekomende eeuw: eeuwig leven

VI

Wij zouden nu nog aandacht geven aan wat we noemden "het tegenwoordigheids-aspekt" dat het spreken der H. Schrift over het eeuwige leven heeft.

We wijzen eerst op een plaats in de confessie, die in dit verband door de zuidelijke synoden misbruikt is, nl. de uitdrukking uit antw. 58 H.C., die we nu als opschrift boven de volgende paragraaf schrijven:

§ 13. "Het beginsel der eeuwige vreugde".

In de bussen van de brabantse autobusonderneming hangt een folder met de slagzin "Uw vakantie begint bij ons reisbureau".

We hebben het woordje "begint" vet gedrukt. Het is wel een beetje schoolmeesterachtig, om daar deze opmerking bij te maken: strikt gesproken had daar moeten staan: "de voorpret van uw vakantie begint bij ons".

Iedereen gunt reclame-folders het recht van een speels, vlot, royaal stijlgebruik.

Mogen Schrift en belijdenis op dat recht ook enige aanspraak maken? Precies op dezelfde manier als die folder in de BBA-bussen zegt een Kanttekening bij Joh. 5 : 24 ("die heeft het eeuwige leven"): "Dat is, die heeft daarvan het beginsel en vaste zekerheid". En de verwijfsplaatsen, die dan volgen (Rom. 3 : 24, Ef. 2 : 6, I Joh. 3 : 2) laten geen twijfel over: hier bedoelt de Kanttekenaar met "beginsel" hetzelfde als die BBA-folder, nl. nog niet, strikt gesproken het eeuwige leven (de vakantie) zelf, maar: de voorpret ervan.

Maar als de P.S. van het Zuiden het woord "beginsel" tegenkomt, kan zij blijkbaar niet laten, daar zoiets als een "begin-cel" van te maken: een vonk, of spat of cel of kiem van een eeuwige levens-plantje, dat (op zijn gnostisch) in de "onsterfelijke ziel" zou huizen.

Als de confessie zegt, dat "ik het beginsel der eeuwige vreugde in mijn hart nú al gevoel", valt daaruit helemaal niet te konkluderen, dat dus het eeuwige leven "al tegenwoordig reëel heilsbezit" is, en dat dus het sterven geen doorgang tot —, maar voortgang van het eeuwige leven is.

Zo legt toch ook geen sterveling die BBA-folder over de vakantie uit? Dat zou je 's tegen je baas moeten zeggen: volgens ú begint mijn vakantie pas 15 juli, maar nu ben ik naar het reisbureau geweest, en is mijn vakantie al begonnen. Daarom gaat de vakantie niet meer op 15 juli in, maar zet ik haar 15 juli voort...!!

Maar nu verder de P.S.-uitspraken daargelaten.

Die uitdrukking "nu al het begin(sel) der eeuwige vreugde in mijn hart" geeft toch maar een kostelijk Schriftuurlijk accent op de geloofsschat van het eeuwige leven door!

Zeg maar nooit: het eeuwige leven is toe-

komstmuziek, dus: daar heb je nog niets aan.

Neen, als 1 Petr. 1 : 5 gesproken heeft over "de zaligheid, welke gereed ligt om geopenbaard te worden in de laatste tijd", dan volgt daarop: "Verheugt u daarin, ... thans..."

M.a.w.: die beloofde toekomende heerlijkheid, die ons nú al — in belofte — geschonken wordt, blijft niet werkeloos "buiten" ons, maar grijpt reeds nú vernieuwend, verblijvend door het geloof in ons leven in.

Een briefschrijver vroeg ons: zult u zich door de P.S. van het Zuiden niet zó in een kontra-positie laten dringen, dat er géén ruimte meer over blijft voor het niet-scholastiek, maar royaal, speels, ongekompliseerd spreken, dat de eenvoudigen doet zeggen: "het eeuwige leven begint nú"?

Natúúrlijk willen we zó schoolmeesterachtig niet zijn, evenmin als tegen die BBA-folder van zoëven.

§ 14. Abram heeft Zijn dag gezien, en zich verheugd.

De HERE beloofde aan Abram: 1) een groot nageslacht; 2) het land Kanaän als erfbezit; 3) "in u(w nageslacht) zullen alle volkeren gezegend worden".

Deze 3 beloften staan ten opzichte van elkaar in successief verband. De inlossing van de 3e belofte onderstelt dat eerst de 2e en de 1e zijn ingelost.

Abrahams grote Zoon, Jezus Christus, kan m.a.w. pas tot een zegen voor alle volkeren worden nadat eerst Abrahams zaad het land Kanaän had mogen beërven, en dáárvóór eerst dat zaad ter wereld was.

De HERE sprak dus in die 3e belofte van een wel zéér, zéér verre toekomst.

Tòch heeft de Here Jezus eens gezegd: "Abraham heeft zich erop verheugd, Mijn dag te zien, en hij hééft dien gezien, en zich verheugd." Joh. 8 : 56.

De Joden begrepen daar niets van, en dreeven met dit woord de spot. Maar wat de Here Jezus zei, is zeer waar: Toen Abraham (als begin van de vervulling van Gods belofte) zijn zoon Isaác in zijn armen nam, dat kind der belofte, die zoon van het wonder Gods, toen had hij mèt dat éne kind alles in zijn armen, wat God hem had toegezegd: het talrijk nakroost (belofte I), het land Kanaän (II), de zegen voor alle volkeren (III).

Want de HERE laat niet varen het werk Zijner handen. Zijn beloften vormen een keten, waarvan de ene schalm zó vast aan de volgende geklonken is, dat geen macht ter wereld die breken kan.

Dáárom heeft Christus kunnen zeggen: Vader Abraham heeft **Mijn dag gezien**. Niet, alsof de beloofde Verlosser toen als "tegenwoordig reëel", ontvangen van de H. Geest en geboren uit de maagd Maria, voor Abraham's voeten op palestijnse bodem stond.

Maar, zoals de Kantt. bij deze Schriftplaats zegt: "Namelijk door het geloof, ziende op de belofte Gods van deze komst", waaraan wij dan liever nog zouden willen toevoegen, "van welke belofteketen de HERE Abraham de eerste schalm al in zijn handen gaf".

Zó hebben wij nu ook het beloofde eeuwige leven. In het geloof. En bovendien zó, dat de HERE ons al menige schalm van de keten, die naar die beloofde erfenis leidt: "in handen" gegeven heeft.

§ 15. "Het onderpand des Geestes".

Schrift en belijdenis spreken zeer veelvuldig over de H. Schrift als "eerstelinggave" van de opstanding, en als "pand", (H.C. ook wel: "tegenpand") van de heerlijkheid, die God nog voor ons in petto heeft.

Daar noemt de H.S. dus zo'n "schalm" van "de keten des heils", die ons hier, in dit leven al "in handen" gegeven is. In "de hand des geloofs" althans.

Van het ons beloofde toekomende leven gééft God ons hier-en-nu al wat: "pand"! De H. Geest wordt ook "eerstelinggave" genoemd, Rom. 8 : 23, en "eerstelingen" zijn voorboden van de oogst zelf, en hóren alszodanig ook tot die oogst.

Hebr. 6 : 5 spreekt daarom over werken des Geestes (zoals genezing van zieken, opstanding van doden, het wonder van boze harten, die tot bekering komen, enz.) als "krachten van de toekomende eeuw".

Ook dáárom mogen we dus gerust 's een keer zeggen: "het eeuwige leven begint nú al".

Het lijkt ons echter niet overbodig, daarbij deze waarschuwing door te geven uit de brochure "Belofte en Werkelijkheid", 1945, van J. G. Woelderink: "Daarom moet er goed op gelet worden, dat de Heilige Geest een eerstelinggave en de hemelse erfenis genoemd wordt", en dat wij dezen Geest "niet als een onverderfelijke levenskiem in ons omdragen", pag. 53.

Wij hebben er dus geen bezwaar tegen, als men van "het eeuwige leven" óók 's een keer spreekt als "tegenwoordig reëel", zoals de zuidelijke synoden deden, maar we hebben er bezwaar tegen, dat daarmee bedoeld wordt (zoals de P.S. zei), dat die "tegenwoordigheid" al "gerealiseerd" zou zijn in de gelovigen, en wel zó, dat ze bij hun sterven het eeuwige leven niet meer in hoeven te gaan, maar dat zij het dan voortzetten.

Terwijl de Schrift zegt: "Ik ben overtuigd, dat Hij (God), Die in u een goed werk begon (de opstanding van Christus, de Heilige Geest als eerstelinggave), dit ten einde toe zal voortzetten, tot de dag van Christus", maakt de P.S. ervan: ik ben overtuigd, dat ik al begonnen ben aan het eeuwige leven, en dat ik het eeuwige leven zal voortzetten, Fil. 1 : 6.

Nu wij de naam van dr. Woelderink noemden, bevelen wij herlezing van diens brochure "Belofte en werkelijkheid" ten zeerste aan. Men vindt dan bevestigd, wat we in § 6 van deze reeks schreven: dat de zuidelijke synoden de les van de Vrijmaking helemaal vergeten waren!

§ 16. "Met Christus door één Geest eeuwiglijk leven".

Toen de P.S. 1965 voor haar stelling, dat het eeuwige leven niet pas na het sterven begint, maar reeds nú in ons aanwezig is, 6 plaatsen uit de confessie opsomde, zullen de meeste van die plaatsen niet zoveel indruk hebben gemaakt.

Maar ik kan mij voorstellen, dat iemand wél diep onder de indruk kwam van de verwijzing naar antw. 76 H.C., en wel naar de uitdrukking "met Christus door één Geest eeuwiglijk leven en geregeerd worden".

Ik kan me voorstellen, dat iemand zegt: ja, daar staat het toch. Werkelijk! De confessie leert, dat wij nú al "eeuwiglijk leven", met Christus'!

Maar, lezer, laten we ook nú eens die gou-

den regel van alle betrouwbare exegese volgen. De regel van "Schrift met Schrift vergelijken".

U kent toch wel méér van die uitdrukkingen: "met Christus...", "met Christus...?"

Ik zal er eens een paar noemen. U leest in de brieven van Paulus herhaaldelijk woorden als: "ik ben **mèt Christus gekruisigd**", ik ben **mèt Christus gestorven**, en daarom "dood voor de zonde", ik ben **met Christus opgestaan**, en daarom niet langer aan de dienstbaarheid van zonde en dood onderworpen", "ik ben met Christus **opgestaan en overgezet in de hemelse gewesten**", enz.

Wat betekent dat allemaal? Met zulke uitdrukkingen scherpt de Schrift ons in: die tere, heerlijke verbondenheid, die er is tussen Christus, als Hoofd, en Zijn gelovigen, als leden, van één lichaam. Men noemt dat wel "de unio mystica": de tere, verborgen band.

In dat "met Christus...", "met Christus..." belooft God ons, dat heel de gerechtigheid en gehoorzaamheid, alle lijden en sterven, en heel de opstanding, hemelvaart en verheerlijking van Christus volbracht en doorleefd werd voor ons, namens ons, "met" ons.

Dat zijn zomaar geen "spreekwijzen" van de Schrift. Dat alles is zeer reëel, heel waar.

Een christen, die waarlijk in deze verbondenheid met Christus leeft, krijgt b.v. gaande weg héél zichtbaar iets koninklijks in zijn leven. Iets van een koninklijk overwinnaar geworden zijn op véle zonden. Het is te zien, dat zo'n christen mèt Christus is overgezet in de hemelen, ver boven alle macht en kracht (boven de daemonen).

Helaas wordt deze "praktijk der godzaligheid" maar al te veel gemist. Juist daarom komt het erop aan, de Schriftuurlijke werkelijkheid van zulke uitdrukkingen precies te treffen. Elke uitlegging, die boven of onder de maat van deze verbondenheid met Christus grijpt, berooft zulke kostelijke woorden van hun kracht.

Wat doet nu de P.S. 1965?

Ze verwijst naar zo'n uitdrukking, nl. "met Christus... eeuwiglijk leven", en konkludeert eruit: zie je wel, een christen is al in het eeuwige leven. Als hij sterft, hoeft hij het eeuwige leven niet meer binnen gaan, hij zet het eeuwige leven dan voort.

Maar dat is overtrekken van de betekenis van zo'n uitdrukking. Dat is: de maat van "de unio mystica" te boven gaan.

Dat is ook wel gedaan met de uitdrukkingen "God heeft ons levend gemaakt en overgezet in de hemel met Christus" in Ef. 2 : 5, 6.

Men heeft daar b.v. wel van gemaakt: "in geestelijke zin", "naar mijn inwendig ik", "wat mijn wedergeboren kern betreft" ben

ik al aan dit stoffelijk-sterfelijke leven "ont-heven".

Niet alleen was dat een grove ketterij, 2 Tim. 2 : 12, maar bovendien breekt zulk een "overtrokken" uitleg nu precies de spits af van wat de Schrift ons met die uitdrukkingen in wil scherpen. Namelijk, dat we de heerlijkheid van ons Hoofd, Christus, met zó groot geloof ons mogen toeëigenen, dat we ons niet langer door de duivel laten gezeggen.

Wie op zulke Schriftplaatsen van "ik ben met Christus dit en dat" het recept toepast van de "gerealiseerde eschatologie", die slaat ze mèt dat recept ook dood!

Want als dat de bedoeling is, dat mijn opstanding, hemelvaart, enz. al metterdaad heeft plaats gevonden, dan hoef ik me niet meer aan Christus "naarboven te trekken", dan ben ik er al!

Welnu, dat heeft de P.S. met de uitdrukking "met Christus door één Geest eeuwiglijk leven" gedaan. Ze heeft daarvan gemaakt: "we zijn er al". En daarmee brak de P.S. de spankracht van dat "door één Geest" (breder: Christus, Die ons door Zijn Geest tot Zich trekt).

Wanneer wij aan antw. 76 H.C. geen "geïsoleerde uitlegging" geven, maar uitleggen vanuit het spreken der Schriften, dan spreekt de konfessie óók daar niet zo, alsof wij "ergens" het eeuwige leven al binnen zijn gegaan. Maar zó, dat ons Hoofd er al is, en dat Hij door Zijn Geest ons meetrekt in die heerlijkheid.

In het Avondmaalsformulier vinden wij dan ook van deze uitdrukking in antw. 76 H.C. déze bredere omschrijving "Christus heeft ons den levendmakenden Geest verworven, opdat wij **door dien Geest**, Die in Christus als in het Hoofd, en in ons als Zijn lidmaten woont, met Hem **waarachtige gemeenschap** zouden hebben, en al Zijn goederen: **het eeuwige** leven, de gerechtigheid en de heerlijkheid, deelachtig worden", verg. Rom. 8 : 11.

Zo wezen wij nu de P.S.-uitspraken over het eeuwige leven af.

Het is waar, dat wij door den Heilige Geest het eeuwige leven in gemeenschap met Christus **HEBBEN**, dat wij ons er reeds nu in **verheugen**, dat wij **de krachten der toekomstige eeuw** al smaken, dat de H. Geest ons als **Eersteling** der toekomstige eeuw gegeven is.

maar dat alles neemt niet weg, dat Christus in de hemel is, en wij nog op de aarde zijn, dat Christus al onsterfelijkheid hééft aangehouden, en onze sterfelijke lichamen nog levend gemaakt móeten worden, dat Christus het eeuwige leven is ingegaan, terwijl voor ons ons sterven **de doorgang tot het eeuwige leven** zal zijn.

Breda.

K. C. Smouter.

(2 Tim. 1 : 10) en dat elders daarom ook wel heet: "het leven van Jezus" (2 Cor. 4 : 10)¹⁰). Hij heeft te verstaan gegeven, dat zij niet de levensadem ontvingen zoals God die Adam in de neusgaten blies, maar het eeuwige leven, dat eeuwenlang verborgen was, bij den Vader, maar ons werd geopenbaard in Jezus Christus, 1 Joh. 1 : 2. Het is immers dit laatste leven dat Paulus in 1 Tim. 6 : 19 aanduidt als "het waarachtige leven". En 'Gods' bleek vaker af te wisselen met "waar".¹¹)

Maar er is meer. Ik zei daareven, dat 'Gods' ook wel afgewisseld wordt met 'nieuw'. Welnu: Paulus zegt in Rom. 6 : 4, dat "zoals Christus uit de doden is opgewekt..., zo ook wij in **nieuwigheid des levens wandelen**" moeten. En uit de vergelijking die Paulus maakt is duidelijk, dat 'het nieuwe leven' hier is: het leven dat Christus bij Zijn opstanding ontving.¹²)

Van hieruit zou ik dan ook de laatste verbinding met 'Gods' willen aansnijden die mij als opmerkelijk trof. Dat is nl. de verbinding "mens Gods" in 1 Tim. 6 : 11 en 2 Tim. 3 : 17.

Veelal acht men deze aanduiding ontleend aan het Oude Testament. Daar komen we nl., vooral in de boeken Koningen, nogal eens de titel "man Gods" tegen, doorgaans van de profeten, enkele malen van David (die trouwens ook profeet was, Hand. 2 : 30). Nu is inderdaad dit "man Gods" in de Septuagint (d.i. de Griekse vertaling van het O.T.) weergegeven met "mens Gods". Het zou dus denkbaar zijn, dat Paulus op de genoemde plaatsen in de brieven aan Timotheüs de bewuste term ontleende aan de Septuagint.

Echter: in tegenstelling tot Bouma (Van Botenburg - Kommentaar), die hier volkomen zekerheid meent te hebben, heb ik toch ernstige bedenkingen tegen deze exegese.

Formeel is er al dadelijk verschil tussen Paulus' term en die van de Septuagint, en wel in het gebruik en de plaatsing van de lidwoorden. In 1 Tim. 6 : 11 bezigt Paulus nl. in de aanspraak "o mens Gods" beide zelfstandige naamwoorden zonder lidwoord. In de Septuagint daarentegen heeft in deze aanspraak 'Gods' altijd het lidwoord. Gaan we nu naar 2 Tim. 3 : 17, waar we te maken hebben met de nominativus („de mens Gods" is daar nl. onderwerp van de zin), dan zien we, dat Paulus daar aan beide zelfstandige naamwoorden het lidwoord geeft. Nu gebeurt dat ook in de Septuagint wel, maar dan plaatst men (met één uitzondering¹³) "de mens" voorop, en daarna "des Gods". Paulus sluit echter „des Gods" in tussen "de" en "mens". Men kan dus van de bewoordingen in de beide Tim.-plaatsen zeggen, dat ze nergens precies zo in de Septuagint voorkomen, wat men toch zou hebben verwacht, als hier van ontleening aan een staande term sprake was.

Doch zelfs al zouden we over deze formele bezwaren heen stappen — ze behoeven zonder meer nog niet onoverkomelijk geacht te worden — dan stuiten we op zakelijke moeilijkheden, die ons wel zeer gereserveerd doen staan tegenover de uitleg van Bouma en anderen.

Wij zouden dan om te beginnen een opvallend hiaat moeten constateren in het gebruik van deze term. Bouma schrijft: "In het Oude Testament komt deze benaming zoo goed als uitsluitend voor in de historische boeken, later niet meer. We hebben dus waarschijnlijk te doen met een verouderde uitdrukking, later in het Oude Testament in onbruik geraakt...". Hoe is nu deze grote afstand tussen de historische boeken van het O.T. en Paulus te overbruggen? Bouma meent: "In het Hellenistische Jodendom is deze naam uit de Sept. overgegaan en zoo heeft ook Paulus de uitdrukking overgenomen in dezelfde ambtelijke beteekenis". Echter: dat hellenistisch Jodendom vormt toch niet een zo aannemelijke schakel, om Paulus aan het O.T. te smeden. Joachim Jeremias (in Kittels Wörterbuch I 365f.), die van oordeel is, dat de oorspronkelijke betekenis zal zijn "profeet Gods", en dat de term in 2 Kron. 8 : 14 meer algemeen gebruikt is in de zin van "door God verkorene", geeft vervolgens nadere inlichtingen over het gebruik in het hellenistisch Jodendom. Daar betekent deze uitdrukking "vereerder van den waren God". Speciaal Philo bezigt haar, oppervlakkig gezien weliswaar in aansluiting bij het oudtestamentisch gebruik, maar dan toch in het kader van zijn typisch verheidenste opvattingen over logos en kosmos. Ik zou het Bouma dan ook niet nazeggen, dat hier een "verouderde uitdrukking... door de bijzondere zorg Gods (is) bewaard in de religieuze taal van het Jodendom en door Paulus opgenomen".

Nu kan men zeggen: maar Paulus kende het O.T. voldoende, om daaruit zelfstandig bedoelde

De betekenis van 'Gods' in enkele nieuwtestamentische verbindingen

II

Wij komen nu nog tot enkele andere plaatsen waar 'Gods' opvallend is gebedigd. Ik denk allereerst aan Ef. 4 : 18, waar gezegd wordt, dat de heidenen, in tegenstelling tot de gelovigen tot wie Paulus zich richt, „vervreemd (zijn) van het leven Gods". Ik mag hier nu wel aanstonds naast leggen Openb. 11 : 11. Na drieëneenhalve dag voer er een geest van leven uit God in hen" (d.i. in de twee vermoorde getuigen). 'Gods' en 'uit God' wisselden elkaar daareven, toen het ging over 'gerechtigheid', immers ook af (Rom. 1 : 17 naast Filipp. 3 : 9).

Op de plaats in kwestie (Openb. 11 : 11) constateren we opnieuw het opmerkelijke verschijnsel waarvoor we in het begin van deze artikelen de aandacht vroegen: dat in een citaat uit het Oude Testament het 'Gods' (of 'uit God') wordt ingevoegd. Onze tekst ontleent nl. behalve het 'uit God' zijn bewoordingen geheel

aan Ezech. 37 : 10. Nu zal men moeilijk kunnen ontkennen, dat ook in het visioen van Ezechiël de 'levensgeest' waardoor de dode geraamten weer tot leven werden gebracht, van Góð afkomstig was: vs. 5 zegt het duidelijk. Waarom vult Johannes nu in deze aanhaling de vermelding van de bron waaruit dit leven ontspringt, uitdrukkelijk aan? Men kan zeggen: hij had vs. 5 niet geciteerd, en wilde alsnog aangeven, dat de Heere deze levensgeest zond. Maar dan vragen we toch: was dit nodig voor zijn lezers? Dat het leven van God komt, zullen ze ook zonder deze expresse vermelding toch wel getweten hebben. (Evengoed als in 3 : 14, dat de schepping het werk van God is.)

Gezien wat we tot dusver vonden, acht ik het veel aannemelijker, dat Johannes door deze bepaling ('uit God') het leven dat de twee getuigen ten deel valt, heeft willen kenmerken als het onvergankelijke leven, dat Jezus Christus door Zijn opstanding aan het licht heeft gebracht

term op te diepen. Inderdaad! Maar hij moet dan toch een bijzondere reden hebben gehad, om opeens met een zozeer in onbruik geraakte term voor de dag te komen. Doch dáár ligt nu juist een van de grootste bezwaren: is er — dit om te beginnen — een reden te ontdekken, waarom Paulus aan Timotheüs in het verband van 1 Tim. 6 speciaal zijn profeet-zijn wilde voorhouden? En indien al, waarom koos hij dan niet de gangbare benaming "profètès"? Deze zelfde vragen laten zich stellen en zeker niet gemakkelijker beantwoorden t.a.v. 2 Tim. 3 : 17. Daar gaat het niet speciaal over Timotheüs, maar over christenen in het algemeen. Verschillende exegeten staan dan ook sceptisch tegenover de gedachte van een "zakelijke" ontleening aan het Oude Testament.

Het komt me voor, dat we niet alleen de pas genoemde moeilijkheden vermijden, maar ook een in het tekstverband passende zin krijgen, wanneer we "mens Gods" in de brieven aan Timotheüs beschouwen als een variant op de uitdrukking "nieuwe mens". Gezien Paulus' vrij veelvuldig gebruik van 'Gods' in de typische zin die we boven trachtten bloot te leggen, lijkt het bij voorbaat niet onwaarschijnlijk, dat hij ook bij zijn spreken over den nieuwen mens (d.i. den mens in Christus, in tegenstelling tot den ouden, dien buiten Christus) eens van bedoelde aanduiding gebruik zal maken. 'Gods' spreekt ons immers van het nieuwe dat God in Jezus Christus schept.

Misschien zal men zeggen: het weinig voorkomen van deze omschrijving blijft dan toch ook bij deze verklaring opvallend. Echter: men dient te bedenken, dat het begrip 'nieuwe mens' véél minder vaak voorkomt dan het begrip 'profeet'. (De verhouding zal bij benadering zijn 1 : 50!) Wanneer dus naast die weinige malen dat we 'nieuwe mens' lezen, ook twee keer 'mens Gods' wordt gebruikt, is dat lang zo opvallend niet als wanneer we tegenover de zéér vele gevallen waarin sprake is van 'profètès' slechts twee plaatsen kunnen aanwijzen waar dit vervangen zou zijn door 'mens Gods'.

Nu moet ik dan heel in het kort iets zeggen van het begrip 'nieuwe mens' en de tegenhanger daarvan, 'oude mens', bij Paulus. Om te verstaan, wat deze termen voor hem inhouden, kunnen we het best uitgaan van 1 Cor. 15, waar hij den eersten mens (Adam) stelt tegenover den laatsten of tweeden mens (Christus). En dan ziet hij elk van deze twee mensen niet als individu, maar als geslachtshoofd, dat zijn stempel zet op zijn nakroost (vs. 48 vlg.). In deze hoedanigheid is Jezus Christus voor Paulus de tweede mens; of ook de nieuwe mens, die in zich de beide grote 'families' waarin de mensheid voorheen gesplitst was (Jodendom en heidenen) weer bij elkaar brengt, Ef. 2 : 15. De band des geloofs bindt hen aan Christus als het hoofd en aan elkaar als leden. Zo vormen ze, in Christus als het 'knooppunt', een nieuwe mensheid.

Dat 'de tweede mens' uit 1 Cor. 15 en 'de nieuwe mens' bij Paulus indientiek zijn, blijkt uit Col. 3 : 10. Daar zegt de apostel, dat "de nieuwe mens vernieuwd wordt tot kennis naar het beeld van dengene die hem geschapen heeft". In die laatste woorden zinspeelt hij kennelijk op Gen. 3 : 28. Hij trekt dus een vergelijking tussen 'den nieuwen mens' en Adam, juist zoals hij in 1 Cor. 15 'den tweeden mens' met Adam vergeleek.

De nieuwe mens, zo zouden we dus kunnen zeggen, is voor Paulus: Christus zoals Hij gestalte krijgt in Zijn gemeente en in ieder van haar leden. En evenzo is de oude mens: Adam zoals hij zich in zijn door de zonde verworpen natuur vertoont in heel de mensheid die van hem afstamt, en in elk van zijn nakomelingen afzonderlijk. Beide aspecten, het 'collectieve' en het 'individuele' komen afwisselend naar voren; evenals dat duidelijk ook het geval is bij het kennelijk verwante (om niet te zeggen: identieke) begrip "nieuwe schepping". Het eerste is b.v. het geval in Gal. 6 : 15: "want noch besnijdenis heeft iets te betekenen noch onbesnedenheid, maar een nieuwe schepping", een tekst die naar zijn inhoud onmiddellijk grenst aan Ef. 2 : 15. Paulus zegt in het verband van laatstgenoemde tekst tegen voormalige heidenen: "...gij die 'onbesnedenheid' genoemd werd door wat zich 'besnijdenis' liet noemen..." (vs. 11). Die twee nu, de besnijdenis (Joden) en de onbesnedenheid (heidene) heeft Jezus Christus tot één gemaakt (vs. 14); die twee heeft Hij in zich tot één nieuwen mens geschapen (vs. 15). Daarentegen is 2 Cor. 5 : 17 meer individueel gericht: „Indien iemand in Christus is, (dan is hij) een nieuwe schepping”.

Welnu: dat deze 'nieuwe mens' ook aangeduid kan worden als 'mens Gods' wordt — af-

gezien van de afwisseling 'Gods' — 'nieuw' bij het zakelijk nauw verwante 'schepping', die we boven reeds signaleerden — aannemelijk gemaakt door het feit, dat in Ef. 4 : 24 van den nieuwen mens wordt gezegd, dat hij "naar God geschapen is". Het voorzetsel dat hier is weergegeven door "naar" heeft in het Grieks een zeer gevarieerde betekenis. Wat het in dit verband betekent, is moeilijk met volkomen zekerheid en nauwkeurigheid aan te geven. Ik voor mij meen — op grond van vergelijking met meer dergelijke uitdrukkingen ook in het klassieke Grieks — dat het hier aangeeft: de leest waarop iets is geschoeid. De tegenstelling van dit "naar God" vinden we in 1 Cor. 3 : 3 "...wandelt gij dan niet naar den mens?" Degenen die Paulus hier vermaant zetten hun leven helemaal op in de stijl van den mens: wat de mens vanuit zijn (verdorven) natuur kan en wil, dát bepaalt hun doen en laten. Maar wie in Christus zijn laten hun handel en wandel bepalen door God. Hun leven is 'op de leest van God geschoeid'.

Als we nu in de brieven aan Timotheüs onder 'mens Gods' dezen 'naar God' geschapen nieuwen mens verstaan, dan krijgen we, naar ik meen, op beide plaatsen waar die uitdrukking voorkomt, een goede zin. Allereerst in 2 Tim. 3 : 17. De doelstelling "opdat de mens Gods volkomen zij, tot alle goed werk volkomen toegerust" laat zich dan vergelijken met die in Ef. 4 : 12 "om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon", waarop de apostel daar laat volgen: „tot opbouw van het lichaam van Christus, tot dat we bereiken (het stadium van) een volwassen man, de volle¹⁴⁾ afmeting van de lichaams-grootte van Christus". Deze laatste uitdrukking verraadt eenzelfde voorstelling van de kerk als die welke we in de aanduiding 'nieuwe mens' tegenkomen: de voorstelling van een lijfelijk mens; en wel een mens die nog groeien moet. Over deze "lichaams-groei", die hij aan Christus ontleent (vs. 16) spreekt Paulus ook in Col. 2 : 19. En daar heet deze groei: "de groei Gods"!

Die voorstelling nu van een naar de volwassenheid heengroeiend mens ligt ook ten grondslag aan 2 Tim. 3 : 17. Het woord 'artios' ('volkomen') zouden we gerust mogen weergeven met 'volgroeid' of 'volwassen'.

Hier is 'mens Gods' dus, als ik tenminste goed gezien heb, de nieuwe mens naar zijn 'collectieve' zijde. In 1 Tim. 6 : 11 daarentegen treedt het 'individuele' aspect naar voren. Er wordt daar kennelijk een tegenstelling gemaakt met het voorafgaande, wanneer de apostel de aanhef bezigt: "Maar gij, o mens Gods...". En deze tegenstelling bepaalt de richting, waarin we de uitleg van de term 'mens Gods' zullen moeten zoeken.

Timotheüs zal zich dus geheel anders moeten gedragen dan de mensen die in de verzen 3-10 getekend zijn. En wat zijn dat voor lieden? "Mensen die verdorven zijn van gemoed en van de waarheid verstoken" (vs. 5), mensen die "door vele begeerten in verderf en ondergang worden gestort" (vs. 9). Juist zo nu wordt in Ef. 4 de nieuwe mens, die "in de geest des gemoeds wordt vernieuwd, geschapen als hij is in gerechtigheid en heiligheid der waarheid" (vss. 23, 24), gesteld tegenover den ouden mens "die verdorven wordt in zijn bedriegelijke begeerten" (vs. 22).

Ik meen dus, dat op beide plaatsen in Timotheüs de verklaring 'mens Gods = nieuwe mens' zeer wel past in het verband.

Hierbij willen we het laten. Daarmee is echter niet gezegd, dat niet op meer plaatsen dan we hier bespraken 'Gods' die praegnante betekenis heeft die we in de boven besproken teksten meenden te kunnen signaleren. Wellicht zijn ons enkele ontgaan. Ook zijn er verbanden met 'Gods' waarbij het vermoeden rijst, dat de bewuste toevoeging 'geladen' is in de hierboven onthulde zin, zonder dat men zulks 'bewijzen' kan.

Eén zo'n plaats wil ik toch nog noemen. Wanneer Johannes de Doper Jezus Christus aanwijst als "het lam Gods" (Joh. 1 : 29, 36), dan acht ik het mogelijk, dat hij hiermee bewust den Heiland heeft getypeerd als die **nieuwtestamentische** werkelijkheid ('lichaam') zou Paulus zeggen, Col. 2 : 17) waarnaar onder de oude bedeling als schaduw heenwees het paaslam. Een gedachte dus zoals Paulus die breder, en met duidelijke contrastering van 'oud' en 'nieuw', uitwerkt in 1 Cor. 5 : 6-8). (Men vergelijk ook wat ik in noot 1 opmerkte.)

D. Holwerda.

¹⁴⁾ In Hand. 5 : 20 wordt datzelfde begrip eenvoudig aangeduid door het aanwijzend voor-

naamwoord: „al de woorden van dit leven". (N.B. Ik acht het een grove blunder, wanneer zowel de N.B.G.- als de Willibrordus-vertaling het laten voorkomen alsof het aanwijzend voor-naamwoord hier bij „woorden" stond in plaats van bij „leven". De Statenvertaling is hier in de weergave van de grondtekst betrouwbaar.)

Wij hebben hier een nieuw voorbeeld van het verschijnsel dat eenzelfde woord (of woordverbinding) tegengestelde betekenissen kan hebben, al naar gelang in welke context het (ze) voorkomt; vgl. wat we daareven schreven over „ijver Gods". Wij lazen nl. in Hebr. 9 : 11 van „deze schepping" in de betekenis „oude schepping" (in tegenstelling tot de nieuwe), terwijl hier in Hand. 5 „dit leven" juist betekent: „het nieuwe leven".

¹¹⁾ Dat hier door Paulus een ander woord is gebezigd voor 'waarachtig', kan ons m.i. toch niet doen twijfelen aan de gelijkheid van begrip. De pastorale brieven kenmerken zich veelszins door een afwijkend woordgebruik.

¹²⁾ Misschien mag ik, mede met het oog op de discussie over 'het eeuwige leven' die in onze kring de laatste tijd opleeft, terloops even apart de aandacht vestigen op het feit, dat Paulus in de opstanding van Christus enerzijds de garantie ziet van onze opstanding ten jongsten dage, anderzijds daarin de roeping en de mogelijkheid gelegen acht om hiér een nieuw leven aan te vangen. Ik dacht, dat we hier een vergelijking konden trekken met de gelovigen onder de oude bedeling. Voor hen was Christus een gave-Gods-in-de-toekomst: „Deze allen hebben het beloofde niet verkregen, maar slechts uit de verte gezien en begroet" (Hebr. 11 : 13). Niettemin zegt Paulus, dat de Israëlieten in de woestijn dronken uit de steenrots die volgde, d.i. Christus (1 Cor. 10 : 4). Christus, hoewel nog niet geopenbaard, werkte reeds in Zijn volk (vgl. 1 Petr. 1 : 11). Zo is het thans ook met het eeuwige leven: het is een gave van de toekomst, die niettemin nú reeds zich laat gelden in ons die geloven. De vergelijking die we hier trokken, lijkt ons temeer gerechtvaardigd, omdat de toekomst-gave van onze bedeling tenslotte dezelfde is als die van de oude bedeling: Christus, vgl. Col. 3 : 4.

¹³⁾ T.w. 1 Sam. 9 : 10. Daar is nl. vóór „des Gods" het lidwoord dat vóór „mens" staat herhaald.

¹⁴⁾ Letterlijk vertaald geeft de grondtekst: „afmeting der volheid". Maar de genetivus van het substantivum ('volheid') staat hier, zoals dikwijls in het N.T., hebraïstisch voor het adjectivum dat daarop correspondeert ('vol').

BOEKBESPREKING

Vrijheid, horizon der geschiedenis.

Een bundel opstellen onder redactie van Dr. L. W. Nauta en Prof. Dr. J. Sperna Weiland. Uitgegeven bij Callenbach, N.V. Nijkerk, 1966.

Ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van Prof. Dr. H. de Vos, hoogleraar in de wijsbegeerte van de godsdienst en de wijsgerige ethiek aan de Rijksuniversiteit van Groningen, is dit boek (234 pagina's), geredigeerd door twee oudleerlingen, verschenen in een royaal pocket-formaat. Het boek is gezet uit de garamont, een zeer prettige letter en bevat voor de prijs van rond f 17,— in het totaal 17 opstellen van vooraanstaande auteurs op het gebied van de nederlandse wijsbegeerte en theologie.

Wanneer men gaat lezen in deze veelzijdige bundel, blijkt spoedig, dat vele artikelen de gemiddelde prijs per artikel - zijnde één gulden - wel waard zijn. Het is ondoenlijk hier deze bijdragen alle de revue te laten passeren. Ter informatie zij gezegd, dat de opstellen uiteen vallen in drie hoofdgroepen, te weten: geschiedenis van de wijsbegeerte; theologie en kerk; wijsbegeerte en maatschappij. De eerste hoofdgroep bevat artikelen van de hand van Sassen, Van Peursen, Sperna Weiland, Beerling en anderen. Met name Sperna Weiland en Beerling geven interessante gedachten, die helder zijn geformuleerd.

Sperna Weiland schrijft over de Kant, die zich bloot geeft als een groot ziener van de geschiedenis in zijn boekje „Zum ewigen Frieden". Hij signaleert hierin reeds een civitas gentium (wij zouden zeggen: volkenbond), die in het verschieft voor hem eens ten bate van de ook toen (1795) reeds gewenste vrede zal dienen te komen. Boeiend is het, aan de hand van de auteur dit „Meisterwerk des Königsberger Weisen" door te nemen; op blz. 53 geeft hij een citaat van Kant's visie op de Europese machten: „Mächte, die von der Frömmigkeit viel Werks machen, und, indem sie Unrecht wie Wasser trinken, sich in der Rechtgläubigkeit für Auserwählte gehalten wissen wollen." Dit is Kant, die aan de geschiedenis het perspectief van de vrede proheert te geven.

In de tweede hoofdgroep wordt de tolerantieproblematiek besproken: in hoeverre is de mens verplicht het anders zijn van de ander te ver-

dragen? Verschillende kerken en hun standpunten komen hier ter sprake. Zo de vrijheid volgens de theologie van Barth en in de Rooms-Katholieke kerk.

Onder de derde groepering vallen de artikelen, die over de vrijheid in de maatschappij handelen. Als theoretisch voorspel hierop is de bijdrage van één van de redacteuren, Dr. Nauta, te zien, die de vrijheidsproblematiek rond de zelfmoord, de moord en de vrede bespreekt aan de hand van zijn eigen definiëring van de vrijheid, als: „de mogelijkheid van de mens om uit één of meer alternatieven te kiezen” (blz. 166). Dit opstel is eigen filosofie, die per slot van rekening altijd interessanter en in dit geval ook boeiender is dan de geschiedschrijving van de wijsbegeerte, zoals die in de eerste hoofdgroep is ondergebracht.

Het boek is zeer de moeite waard; men dient er zich natuurlijk wel voor te interesseren. De prijs kan dan geen bezwaar zijn.

D. A. B.

PERSSCHOUW

Over „Amersfoort” en „Groningen”

De Geref. Kweekschool van Amersfoort publiceerde deze dagen een tweede nummer van haar periodiek: „Uit eigen Kwekerij”.

Zoals men weet is deze kweekschool een voortzetting van die van Enschede. Of, beter gezegd: deze kweekschool is die van Enschede. Ze is van Enschede overgeplaatst naar Amersfoort om te beter haar functie als „landelijke kweekschool” te kunnen vervullen en haar karakter als zodanig te accentueren.

Nog vóór er één enkele „vrijgemaakte” school in het land was begon in Enschede een aantal broeders met een opleiding voor onderwijzers. Ze begrepen dat het voor de realisering van echt gereformeerd onderwijs vóór alles aankomt op goede, echt gereformeerde onderwijzers. Is de school niet de onderwijzer?

Dit in het leven roepen van een gereformeerde opleiding voor onderwijzers en onderwijzeressen was voor de Enschedese broeders een geloofszaak. En ze hebben er offers voor gebracht. Jaren lang kregen ze voor één lesuur het geweldige „honorarium” van anderhalve of twee gulden. En tot op de verdwijning van de kweekschool uit Enschede werden ze op een geduchte manier voor hun werk onderbetaald! Maar ze verrichten hun arbeid met vreugde. En met uitzonderlijk goede resultaten.

De kweekschool van Enschede verwierf zich in de loop der jaren, zoals de inspecteurs van dat onderwijs de directeur en mij in een onderhoud eens met nadruk verzekerden, een zeer goede naam.

Het is ook „Enschede” dat het examen ter verkrijging van het „Diploma Gereformeerd Onderwijs” in het leven riep en de opleiding daarvoor ter hand nam en stimuleerde.

De kweekschool van Enschede heeft tijdens haar bestaan een grote groep enthousiaste gereformeerde onderwijzers en onderwijzeressen gevormd die de onderscheiden scholen met ere dienen.

En in Amersfoort wordt nu de arbeid van „Enschede” voortgezet. We hopen dat ze dat uit hetzelfde geloof, met dezelfde toewijding en met dezelfde vrucht zal mogen doen als dat in Enschede geschiedde.

En we hopen ook dat ze spoedig de nu net weer geweigerde rijkssubsidie zal ontvangen. Maar zolang de Groningse er is en evenzo pretendeert een landelijke kweekschool te zijn is daar weinig kans op! Eén kweekschool voor onze kleine volksgroep is feitelijk reeds te hoog gegrepen! Althans in de ogen van de regering.

We hopen dat „Amersfoort” ondanks alle moeilijkheden haar werk krachtig en gezegend mag voortzetten. De ontwikkeling van het Chr. Onderwijs in ons land is onheilsPELLend. En daarom is de opleiding van goede, echt gereformeerde onderwijzers een zaak die onze bijzondere zorg verdient en vraagt.

Maar daarvoor is veel geld nodig. „Amersfoort” vraagt niet minder dan twee en een halve ton! Wie zal evenwel durven zeggen dat het samenbrengen van dit bedrag een onmogelijkheid is?

Het gironummers van „Amersfoort” is 60.07 41 t.n.v. Vereniging voor Geref. Kweekschoolonderwijs te Amersfoort en 88.90.01 t.n.v. Geref. Onderwijzersopleiding te Enschede.

Laat ik er nog bij zeggen dat „Amersfoort” momenteel 121 leerlingen heeft, waarvan in klas I, 35.

De verhouding tussen de kweekschool in Groningen en die in Amersfoort is nog steeds — zo vernemen we in „Uit eigen Kwekerij” — erg slecht!

Het blad schrijft daarover het volgende:

Er wordt veel gefabeld over de verhouding

tussen „Amersfoort” en „Groningen”.

Er wordt gezegd, dat die twee kweekscholen elkaar het licht niet in de ogen gunnen; dat de één nog koppiger is dan de ander en men weigert elkaar op een christelijke wijze te benaderen.

Er wordt gefluisterd, dat wij Groningen niet willen erkennen; wij zouden rondlopen met een soort liquidatie-plan; wij zouden maar één pijl op onze boog hebben: de ondergang van „Groningen”.

Dat zijn zo enkele fabels die verteld worden.

Op 5 juli 1965 hebben wij het bestuur van de kweekschool te Groningen bericht, dat wij „gaarne” met hem wilden spreken over een concreet voorstel tot samenwerking, gedaan door 2 bestuursleden van „Groningen” en 2 bestuursleden van „Amersfoort”.

„Groningen” wilde niet spreken, vóórdat wij schriftelijk hadden verklaard, dat wij niet meer zouden spreken van „Landelijke Kweekschool” en dergelijke.

Op 23 februari 1966 hebben wij opnieuw een bespreking met de broeders in Groningen aangevraagd over heel de situatie van het gereformeerde kweekschoolonderwijs. Wij vroegen: „Wanneer kunt u ons bestuur ontvangen?”

„Groningen” ging op ons verzoek niet in. De ontvangst werd geweigerd. Een gesprek werd geweigerd. Eerst dienden wij schriftelijk dit en dat te verklaren.

Op 15 april 1966 hebben wij „Groningen” geschreven:

„Wij hadden met u willen praten over alles wat er „zit”. In plaats daarvan stelt u eerst een aantal voorwaarden, waaraan voldaan moet worden vóór dat u wilt spreken. Eerst moet een verklaring worden afgelegd, dan moeten wij het karakter van onze school („landelijk”) prijs geven.... De voorwaarden, die u stelt zijn o.i. juist de punten ter bespreking....

Nogmaals vragen wij u: Bent u bereid met ons een bespreking te hebben over de problemen van het gereformeerd kweekschoolonderwijs in ons land? Een bespreking, zonder dat u en wij van te voren behoeven te binden aan bijzondere voorwaarden?”

„Groningen” heeft voor de derde maal ons verzoek om een open broederlijk gesprek afgewezen. De deur blijft dicht. Wij kunnen er niet in. Ons herhaald kloppen is vergeefs geweest.

Wij vinden het zo erg niet, dat er wat controversen zijn. Maar wat wij als een diepe, felle nood doorleven is de onwil tot het broederlijk open gesprek.

Tot zover „Uit eigen Kwekerij”.

De conflictsituatie tussen de beide Gereformeerde Kweekscholen is één, en niet een van van de geringste, der ellendigheden in onze vrijgemaakte kring.

De schuld daarvan ligt geheel bij „Groningen”, zoals uit de gepubliceerde stukken duidelijk is gebleken.

Kort nadat men in Groningen begonnen was met het uitvoeren van de kweekschoolplannen publiceerde het bestuur van „Enschede” een brochure waarin het onweerlegbaar uiteenzette hoe onbroederlijk men in Groningen daarbij was te werk gegaan.

Ongeveer een jaar later schreef ds Zemel over een latere publicatie van „Groningen” in het Kerkblad van Overijssel en Gelderland (van 30 okt. 1965) het volgende artikel. Hij zette er boven: „Droef en niet eerlijk”.

In een zaterdagnummer, dat blijkbaar daartoe bijzonder geschikt geacht wordt, van het Gereformeerde Gezinsblad, in dit geval d.d. 16 okt. 1965, stond weer een „Ingezonden” van de Gereformeerde Kweekschool te Groningen.

Bovenaan het woord - later herhaald - uit Gal. 5 : 15: „Indien gij echter elkander verbijten en vereet, ziet dan toe, dat gij niet door elkander verslonden wordt”.

Daarop volgt leugen na leugen. We zijn mislied van zulke vroomheid. Liegen is erg. Doch liegen onder bedekking van een Bijbeltekst is wel heel erg.

Omdat we geen zin hebben wat al zo vaak weerlegd is nog eens te weerleggen, beperken we ons tot de ontmaskering van die gedeelte.

„Ondertussen blijft klemmen het antwoord op de vraag: Hoe komt het toch, dat „Groningen” wel aan „Amersfoort” alle heil en voorspoed, nodig voor een goede functionering, kan toewensen, en dat dit omgekeerd niet het geval is? Steeds duidelijker blijkt, dat het antwoord moet luiden: „Omdat men daar van mening is, dat er maar één landelijke kweekschool kan bestaan, en dat alleen „Amersfoort” recht heeft op dit bestaan. Ook blijkt steeds duidelijker, dat dit antwoord niet bepaald wordt door de vraag naar de behoefte aan dit onderwijs in de kerken, maar door de begeerte naar subsidie. De angst geen subsidie te krijgen en het niet zonder subsidie te kunnen roeien op de duur, is, naar onze mening, de drijfveer tot de handelwijze van „Amersfoort” jegens „Groningen”.

Eerst wanneer „Amersfoort” subsidie zal ontvangen, zullen haar bittere reacties stoppen.

Want dan wordt haar bestaan blijkbaar niet meer meer bedreigd in hun ogen althans.”

Wat zijn nu de feiten? Ook aan het Bestuur van „Groningen” bekend! We zullen ze zo kort mogelijk vermelden. Misschien ga ik buiten mijn boekje, maar ik ben nu eenmaal een vrijbouter. Er is door afgevaardigden van „Groningen” en „Amersfoort” gesproken over de situatie van het gereformeerd kweekschoolonderwijs in ons land. Ze waren daartoe door hun besturen gemachtigd. Bovendien kregen ze de machtiging mee met voorstellen te komen, die van belang konden zijn voor het gereformeerd kweekschoolonderwijs.

Men vond elkander en kwam tot een voorstel, dat wederzijds aanvaard werd. Dit voorstel hield in, dat een stichting in het leven geroepen zou worden ter behartiging van de belangen van het gereformeerd kweekschoolonderwijs in Nederland. Elk der beide besturen zou 3 leden in deze stichting benoemen.

Is dat verbijten en vereten? Ik dacht, dat hier een appél gedaan werd op het broederhart.

En meende „Amersfoort” alleen bestaansrecht te bezitten! Integendeel! De mogelijkheid werd zelfs gesteld, dat „Amersfoort” een dependance zou worden van „Groningen”.

Is dat verbijten en vereten?

Het voorstel was niet afgerond. Evenmin juridisch bekeken. Nadere bespreking was noodzakelijk. „Amersfoort” begeert haar. In alle vrijheid. Met loslating van de gedachte aan een stichting. Doende de suggestie van een acte van samenwerking.

Echter „Groningen” weigerde pertinent een dergelijk, zeer open houden gesprek. Alleen „Groningen” is gereformeerd. Alleen „Groningen” vertrouwt op de Heere.

Denk je met broeders te doen te hebben, wil je eens praten - heus niet voor eigen belang - de deur wordt voor je neus dicht gegooid.

Dat is nu verbijten en vereten. Met leugens op de koop toe.

Tenslotte hebben we nog iets. Dit „Ingezonden” kreeg een plaats in het Gereformeerd Gezinsblad. Voor de inhoud is de HOOFDredacteur verantwoordelijk. Hij is maar niet - als bij ons kerkblad - EINDredacteur. En nu weten we best, dat men ten aanzien van ingezonden stukken niet al te kinderachtig moet zijn. We hebben ook best door hoe dat „Ingezonden” erin gekomen zal zijn. Niettemin, de hoofdredacteur is verantwoordelijk. Ook voor ingezonden stukken heeft hij aan te leggen de norm van de Schrift voor de omgang met elkander. Ik heb slechts een enkel punt uitgelicht, maar hij kan op de hoogte zijn door publicaties ook in meer dan één blad, dat het geheel een leugenachtige voorstelling van zaken geeft. Dan moet hij zijn verantwoordelijkheid eens gaan bedienen. Anders zal hij ondervinden, dat alle gereformeerde politiek, gans de gereformeerde strijd wordt lam geslagen door het ruimte geven aan een onbroederlijk verkeer.

Tot zover het artikel van ds Zemel.

„Amersfoort” heeft alles gedaan om tot een goede oplossing van de gereformeerde onderwijzers-opleiding te komen. Maar „Groningen” heeft van het begin op een zeer onbroederlijke wijze op alle pogingen in die richting genegeerd.

De kweekschool in Groningen is daarom op een onchristelijke en onbroederlijke wijze in het leven geroepen. Er kleeft aan haar geboorte een smet.

Met het oog op wat met deze kweekschool is geschied denkt men onwillekeurig aan een waarschuwing van Mr. Dr. Van den Bergh, deze namelijk: **Wat gij beoogt is goed maar de wijze waarop gij Uw doel najaagt is van dien aard dat ge de zegen des Heren daarover zult ver-spelen.**

Met zorg zien tegenwoordig duizenden naar wat in Groningen geschiedt.

Ds Van der Ziel werd geschorst in flagrante strijd met de kerkorde.

Niemand heeft voorts duidelijk gemaakt welke de openbare, grove zonde was welke hem deze schorsing waardig maakte.

Ds v. d. Ziel en de zijnen werden daarna zonder meer buiten de gemeenschap der kerk gezet.

Drs Nieboer werd als leraar van het Lyceum geschorst en bleef geschorst ondanks het feit dat de wettige Commissie van Beroep die schorsing tot tweemaal toe voor onwettig had verklaard.

Br. Laning werd, hoewel men op zijn arbeid als gemeenteraadslid niet viel aan te merken, als candidaat daarvoor opzij geschoven.

De vereniging van Gereformeerde Studenten, Hendrik de Cock, is in tweeën gescheurd.

En wat de Kweekschool betreft: het zondige conflict met „Amersfoort” doet tot in Groningen zelf de broeders fel tegenover elkaar staan.

Wat moet het einde zijn van al deze ruzies, twisten, scheuringen, die stuk voor stuk zonde zijn voor God?

C. V.

KERKNIEUWS

Beroepen te IJsselmuiden-Grafhorst: Ds. W. Wierenga te Zuidbroek en Veendam; te Barendrecht: Ds. K. B. Holwerda te Zalk en Veecaten; te Surhuisterveen en Opende (Gr.): Ds. M. Heemskerk te Zevenbergen.

Aangenomen naar Voorthuizen: Ds. E. Zwartveen te Sliedrecht.

Bedankt voor Drogeham: Ds. A. Hordijk te Baflo en Warffum; voor Alblasserdam en Nieuw-Lekkerland: Ds. J. van Dijk te Nagele (N.O.P.); voor London en Watford: Rev. D. de Jong te Brampton.

Ds. I. van Til. In de morgendienst van zondag 11 sept. werd Ds. I. van Til bevestigd als predikant van de kerk van Haulerwijk. Als bevestiging trad op Ds. J. Keuning van Nijmegen met een preek over 1 Tim. 4. In de middagdienst bediende de nieuwe predikant het Woord uit 2 Kor. 12 : 27. Na de dienst werd Ds. van Til door verschillende aanwezigen toegesproken.

Ds. O. J. Douma. In de middagdienst van zondag 11 september ging Ds. O. J. Douma voor de laatste maal voor in zijn gemeente van Overchie. Zijn tekstkeuze was: Ef. 3 : 20-21. In een daartoe gehouden gemeentevergadering op dinsdag 13 september nam hij afscheid van deze gemeente.

Ds. J. Strating. Op zondag 11 september nam Ds. Joh. Strating afscheid van de gemeente te Alkmaar en Broek op Langendijk in de middagdienst. Hij bediende het Woord uit Judas : 1 b en 20a. Op twee gemeentevergaderingen nam hij afscheid van zijn gemeenten.

Ds. C. van der Jagt. Op zondag 11 september werd Ds. C. van der Jagt in een afzonderlijke morgendienst te Doetinchem en Doesburg, als predikant van deze gemeente bevestigd door Ds. A. I. Krijtenburg, met een predikatie over 2 Kor. 5 : 18-21. In een gemeenschappelijke kerkdienst te Doetinchem deed Ds. van der Jagt 's middags zijn intrede. Als tekst had hij gekozen: Ef. 4 : 11-12. Na beëindiging van de kerkdienst werd hij door verschillende belangstellenden toegesproken.

Ds. W. de Boer onttrok zich. In een schrijven aan de kerkeraad heeft ds. W. H. de Boer zich onttrokken aan opzicht en tucht der kerk.

Ds. De Boer werd in 1917 geboren en diende de Kerken te Stadskanaal-Pekelderweg (1945-1949), Urk (1949-1960) en Vlaardingen.

Afgevaardigden P.S. Gelderland naar Gen. Synode. De Part. Synode van Gelderland van 21 september j.l. benoemde tot afgevaardigden naar de a.s. generale synode van Amersfoort: primi: ds. J. C. Janse te Zutphen, ds. J. Keuning te Nijmegen en de ouderlingen B. v. Dijk te Oosterbeek en J. Pleiter te Hattem.

Secundi: ds. R. Houwen te Hattem, ds. H. de Jong te Wageningen en de ouderlingen ds. J. v. Raalte te 't Harde en E. C. Rots te Aalten.

Afgevaardigden P.S. Utrecht naar Gen. Synode. Door de Particuliere Synode van Utrecht werden benoemd tot afgevaardigden naar de generale synode als primi ds. M. J. C. Blok te Utrecht-NW. en ds. J. J. de Vries te Nijkerk en de ouderlingen K. C. van Spronsen te Groenekan en C. C. de Vries te Driebergen. Als hun secundi werden aangewezen ds. G. A. Hoekstra te Utrecht-C., en de ouderlingen E. Bosscha te Amersfoort en Jac. Koelewijn te Spakenburg.

Afgevaardigden P.S. Overijssel naar Gen. Synode. Door de Particuliere Synode van Overijssel zijn benoemd tot afgevaardigden naar de a.s. Generale Synode in Amersfoort: als primi ds. M. K. Drost te Mariëberg en drs. A. N. Hendriks te Ommen, en de ouderlingen E. Bosma te Creil en A. van Pijkeren te Almelo. Als hun secundi werden aangewezen ds. J. de Feijter te Berkum en Ds. Zemel te Enschede-Z.W., en de ouderlingen K. Kuizenga te Bergentheim en H. Koffeman te Steenwijk.

Peremptoir examen. De classis Alkmaar-Zaandam heeft kand. J. Stuij, beroepen predikant te Wieringermeer, peremptoir geëxamineerd en toegelaten tot het ambt van dienaar des Woords.

De bevestiging zal plaats vinden op zondag 2 oktober a.s.

Classis Haarlem in beroep. De classis Haarlem besloot bij de e.k. gewone Generale Synode in beroep te gaan tegen de uitspraken van de Part. Synode van Noord-Holland-1966 inzake de positie van ds. L. E. Oosterhoff en zijn kerkeraad, omdat deze uitspraken zijn gedaan met volkomen verwaarlozing van hetgeen de Generale Synode van 1964-'65 in deze zaak heeft besloten.

Haarlem concentreert kerkdiensten. Ingaande zondag 2 oktober zullen de diensten van de kerk van Haarlem alleen gehouden worden in de Bakenesskerk in het centrum van Haarlem. Aanvangstijden 9.30 uur en 16.30 uur.

Samenwerking in Oost-Flevoland verbroken. De samenleving, zoals die tot dusver bestond tussen de synodaal-gereformeerde en de christelijke gereformeerde kerk in Oost-Flevoland, is verbroken. Sedert gisteren worden door de chr. geref. kerk afzonderlijk kerkdiensten belegd. Voorheen werd steeds gezamenlijk gekerkt, waarbij de kerkdienst de ene keer onder leiding van de syn.-gerief., en de andere keer onder leiding van de chr. geref. kerkeraad stond.

Als oorzaak van dit uiteengaan vermeldt „De Wekker” de samenwerking die groeiende is tussen de syn.-gerief. en de hervormde kerk. In de kerkdiensten onder leiding van de syn.-gerief. kerkeraad gingen ook hervormde predikanten voor.

In Oost-Flevoland is een kerkgebouw in aanbouw voor gezamenlijke rekening van de syn.-gerief. en de chr. geref. kerk, doch hierbij was reeds gerekend met afzonderlijke vergaderplaatsen voor beide gemeenten.

Uit het Verslag van de kerkeraad van Goes d.d. 31 augustus 1966. (Zie Gereformeerd Kerkblad voor Zuid-Holland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg van 17 september 1966).

Na brede bespreking tot na middernacht nam de kerkeraad naar aanleiding van het besluit van de P.S. van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg dd. 18-11-'65, inzake het schisma te Breda enz. het volgende besluit:

De Raad van de Gereformeerde Kerk van Goes, in vergadering bijeen op 31 augustus 1966, kennis genomen hebbende:

van het besluit van de Particuliere Synode (P.S.) van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg d.d. 18-11-1965, inzake het schisma en inzake de handelwijze van de classis Noord-Brabant-Limburg in die zaak, en in het bijzonder van het oordeel onder e. van vermeld besluit, luidende:

„gezien de aard van het conflict in de kerkeraad van Breda dat aanstonds is uitgebroken op het stuk van de belijdenis als op de grondslag van het kerkelijk samenleven, is het argument, dat de bezwaarde brs. zich niet hebben gehouden aan de regel van art. 31 K.O. hier niet terzake dienende, omdat art. 31 K.O. van de handhaving van die grondslag uitgaat, overwegende:

a) dat blijkens de acta van bovenvermelde P.S. de brs. Vonkeman, Slingerland e.a. van oordeel waren, dat de weigering van de kerkeraad van Breda aan hun verzoek te voldoen om het in de Geref. Kerken in Nederland gebruikelijke ondertekeningsformulier te ondertekenen de grondslag van de kerkelijke samenleving heeft aangetast; b) dat voormelde brs. in de gegeven omstandigheden terecht tot dit oordeel gekomen zijn; c) dat evenwel art. 31 K.O. de enige weg aangeeft welke een bezwaarde (dus ook een bezwaarde over aantasting van de grondslag der kerkelijke samenleving) kan bewandelen, te weten het instellen van beroep bij een meerdere vergadering; d) dat voormelde brs. door dat beroep niet in te stellen, doch door daarentegen een eigen kerk met een eigen kerkeraad te formeren: 1. het recht in eigen handen hebben genomen hetwelk in strijd is met de H. Schrift (1 26 : 8-11, 2 Sam. 6 : 3 en 6-8) en met art. 31 K.O. (acta Gen. Syn. '64-'65, art. 476), en; 2. zich ten onrechte hebben afgescheiden van de kerk van Breda, aangezien een zich afscheiden van de kerk weliswaar in bepaalde omstandigheden een eis des Heren kan zijn, doch zulk een ernstige zaak is, dat dit nooit aan het begin van de kerkelijke weg maar slechts aan het einde daarvan kan plaatsvinden; e) dat gelet op het onder a, c en d overwogene het bovenvermelde besluit van de P.S. niet in stand kan blijven; f) dat bovendien de P.S. door haar hierboven geciteerd oordeel: 1. de grondslag van de K.O. aangetast heeft, daar zij immers de handhaving van de K.O. in feite afhankelijk stelt van het gedrag van de bij het geschil betrokken partijen, terwijl naar het getuigenis van de P.S. zelf de K.O. uitgaat van Schrift en belijdenis en dus haar handhaving — evenals de waarheid van Schrift en belijdenis zelf — onafhankelijk is van het gedrag van de mens, en; 2. art. 87 K.O., bepalende dat het aan geen gemeente, classis of synode vrij staat de K.O. te veranderen, te vermeerderen of te verminderen, geschonden heeft door art. 31 K.O. voor gevallen als het onderhavige als niet ter zake dienende terzijde te stellen, spreekt uit: voormeld besluit van de P.S., waarbij de classis Noord-Brabant-Limburg wordt verzocht de brs. Vonkeman, Slingerland e.a. als de wettige kerkeraad van Breda te aanvaarden, niet voor vast en bondig te houden en revisie te verzoeken aan de e.k. P.S. van Zeeland, N.-Brabant en Limburg.

ADRESSEN

Ds. K. Verlind, De Kolken 86 te Drachten, tel. (051120) 4176; **Middelburg,** scriba: C. Joosse, Seissingel 12, Middelburg; **Zeist,** scriba: J. Nijmeijer, Ant. O. H. Tellegenlaan 18, Zeist; **Erme-**

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester: Van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist. Telef. 3404-12452

Abonnementsprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling) Zeist. Giro 233117.

Advertentieprijs 20 ct. per mm
Familieberichten 15 ct. per mm

Io: G. Urbach, Harderwijkerweg 37, Ermelo, tel. (03417) 3609; **Niezijl,** scriba: S. K. de Vries, Hoofdstraat 19, Niezijl, diakonie: H. Penninga, Rijksstraatweg 48, Niezijl, post Grijskerk; **Meppel,** diakonie: H. Sebens, Schaperstraat 11, Meppel; **Ds. C. van der Jagt** te Doetinchem is telefonisch bereikbaar onder nr. (08340) 3074; **Harderwijk,** scriba: S. M. v. d. Galiën, Stationslaan 109, tel. (03410) 3926; **Enschede-Z.W.,** secr. diakonie: A. Compagnie, Soendastraat 24, Enschede, tel. (05420) 19775.

VERANTWOORDING GIFTEN KERKWERK WALDENZEN IN ITALIË

Nu de vacaties achter de rug zijn, laat ik hierbij weer een verantwoording volgen van de giften, die ik ontvangen heb van 22.7 tot 22.9.

J.C.S. te R. f 5,—; J.L. te K. f 2,50 (32e maal); S.K. te S. f 5,—; R.d.G. te B. f 10,—; I.L.S. te K. f 15,67 (collecte reis Chr. Reisstichting naar Riva); L.D. te H.G. f 10,—; J.H. te d.H. f 5,—; J.L. te K. f 2,50 (33e maal); totaal f 55,67; totaal inclusief vorige verantwoordingen f 9.244,76.

Alle gevers en geefsters hartelijk dank!
Verdere giften worden gaarne ingewacht op mijn postrekening Nr. 50440.

Per brief van 24.7. van Ds G. Mathieu mocht ik het ontvangstbericht krijgen van de cheque van lires 100.000, die ik hem gezonden had. Uit de brief van Ds. Mathieu haal ik het volgende aan:

„Nous vous en sommes très reconnaissants puisque cela est pour nous un motif d'encouragement à poursuivre dans notre tâche qui n'est pas toujours facile”. Wij zijn er zeer dankbaar voor, daar het voor ons een bemoedigend motief is om voort te gaan met onze taak, die niet altijd gemakkelijk is.

Ds. Mathieu heeft mij ook toegezegd, na terugkomst van zijn vacantie, nadere interessante mededelingen over zijn kerk te doen. Ongetwijfeld zal ik dan ook U kunnen inlichten over de toestand, waarin onze broeders en zusters zich in kerkelijk opzicht in Italië bevinden.

P. Groen.

LEDEN VAN DE GEREFORMEERDE PERSVERENIGING „OPBOUW”

De eerstvolgende ledenvergadering van de Persvereniging zal niet worden gehouden op 15 oktober zoals reeds werd medegedeeld

maar op ZATEDAG 5 NOVEMBER a.s.

Convocatie volgt.

Het Bestuur.

BETALING ABONNEMENTSGELDEN „OPBOUW”

Met 1 oktober begint het 2e half jaar van „Opbouw”.

Mogen we de lezers die per halfjaar betalen verzoeken hun abonnementsgelden te gireren op postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Ten overvloede vermelden we nog even de prijs.

Voor een geheel jaar f 12,—

Voor een half jaar f 6,—

Studenten betalen f 8,—

voor een geheel jaar

Buitenland f 15,—

Australië per luchtpost f 40,—

Andere landen per luchtpost f 25,—

Mogen we op uw medewerking rekenen?

Hartelijk dank! De administratie